

JS 1708 – BAROCK´N ROLL MUSIC

Klassisk torsdag 3

Henry Purcell
1659-1695

Svit nr 1 ur The Fairy Queen (15')
Prelude – Rondeau – Jig – Hornpipe

6'

Henry Purcell anses vara den störste brittiske tonsättaren genom tiderna. Fram till 1900-talet var han den ende verkligt mångsidiga och geniala musikpersonligheten från det land som under 1800-talet kallades ”landet utan musik”. Han gjorde skäl för tillnamnet ”Orpheus Britannicus” (den brittiske Orfeus), för under sitt blott 36 år långa liv hann han skriva otroliga mängder musik av alla de slag, från enkla visor till operor, från intima consortstycken till utåtriktad teatermusik. Själv sjöng han i Chapel Royals gosskör innan han blev organist i Westminster Abbey.

Purcell skrev en enda opera, Dido och Aeneas, men därefter skapade han några synnerligen populära semioperor, ”halvoperor”, verk som till hälften var opera till hälften drama; däribland King Arthur, The Fairy Queen, The Indian Queen och The Tempest. The Fairy Queen hade sin för tiden omåttligt påkostade premiär den 2 maj 1692, och den togs upp på nytt året därpå inför drottning Mary. Men därefter försvann noterna och hittades inte på nytt förrän 1903. Man visste att verket var inspirerat av Shakespeares En midsommarnattsdröm, men kunde nu konstatera att inte ett ord av Shakespeare hade använts. Librettot var helt nyskrivet, och skillnaden mellan verken kan sägas påminna om skillnaden mellan Romeo och Julia och West Side Story. Det var en föreställning med ”Singing, Dancing and Machines interwoven after the manner of an Opera”. Mellan tal- och sångavsnitt hittar man en rad rent instrumentala avsnitt, mestadels i form av danser, och det är en sådan svit vi nu framför.

Antonio Vivaldi

1678-1741

Konsert för 4 violiner e-moll ur L'estro armonico op 3:4 7'
(RV550)

Andante
Allegro assai
Adagio
Allegro

Antonio Vivaldi hör till musikhistoriens mest produktiva tonsättare. Han komponerade i alla genrer, men ägnade sig med förkärlek åt att skriva konserter, inte sällan med de föräldralösa flickorna i Ospedale della Pieta i tankarna som solister. Vivaldi var musiklärare vid denna institution, och om man utgår från konserternas höga kvaliteter måste flickorna ha varit skickliga musiker. Flickorna ”övades att excellera i musik. De sjöng som änglar och spelade violin, flöjt, orgel, oboe, cello och fagott, kort sagt: det finns inget instrument, om än så obetydligt, som skrämmer dem”, skrev en imponerad samtida fransk resenär. Bland konserterna hittar man verkligen solostämmor för de mest skiftande instrument, däribland också riktigt udda klangkällor som jakthorn, vevliror och mandolin. Med tiden skrev Vivaldi omkring femhundra konserter. Den ironiske Igor Stravinsky menade emellertid att Vivaldi bar skrivit en enda konsert, men att han skrev den femhundra gånger – men han sa det med glimten i ögonen.

Redan det lilla man vet om Antonio Vivaldis person visar att han var en mycket komplicerad natur. Samtidigt som han var prästvigd och älskade att visa upp sig i sin röda

slängkappa (varför han också kallades den röde prästen), så ägnade han sig också åt mindre hedervärda och intriganta affärer vid en av Venedigs operateatrar. Han iklädde sig under karnevalstiden även posten som impressario för St. Angelooperan i Venedig.

Vid sidan av Vivaldis De fyra årstiderna op 8 är de tolv konserterna i samlingen L'Estro Armoico (Den harmoniska hänförelsen) op 3 hans mest kända verk. Det var också med konserterna op 3 han för första gången gjorde sig känd för en större publik i och med att de trycktes i Amsterdam redan 1712. Ställd inför erbjudandet att publiceras valde han med omsorg ut de tolv bästa konserterna han dittills skrivit, och även om han bara valde ut konserter för stråkar, så lyckades han ändå visa en imponerande variationsrikedom.

Tre av konserterna i detta opus är skrivna för fyra solovioliner, andra är skrivna för två violiner eller för två violiner och cello, och de återstående för en violin. Bach intresserade sig en del för Vivaldis musik, och omarbetade en av konserterna för fyra violiner till en konsert för fyra cembali.

Georg Friedrich Händel 1685-1759	Concerto grosso D-dur op 6:5 (HWV 323) Larghetto e staccato Allegro Presto Largo Allegro Menuet	14'
--	--	------------

Medan Händels oratorier – Messias! – alltid stått på repertoaren, glömdes hans orkesterverk snabbt bort (för att inte tala om alla operorna). Generationen efter betraktade hans Concerti grossi som ohjälpligt föråldrade, och det behövdes några århundraden för att suddas ut den stämpeln.

Concerto grosso är en musikform som växte fram kring tonsättaren Corelli, vilken den unge Händel lärt känna i Italien. Dess mest utmärkande drag är att de medverkande är delade i två grupper: en concertinogrupp (i det här fallet två fioler och en cello), samt en fyrstämmig stråkorkester (tutti). Dessa båda grupper kompletterar och kontrasterar varandra.

När Händel på tre korta veckor (29 september – 20 oktober, och hastigheten märks i handskriften) 1739 komponerade alla de tolv konserter som ingår i hans opus 6 följde han Corellis vid det här laget femtio år gamla mönster, trots att till exempel Geminiani, vilken liksom Händel bodde i London, hade börjat införa en rad nymodigheter i denna konsertform. Bland annat hade han lagt till en altfiol i concertinogruppen (som alltså därmed blev en modern stråkkvartett), och gjort fyra satser till regel - medan Händel pendlar mellan tre och sex. Innan han hade komponerat färdigt sina konserter, kunde man i London Daily Post läsa att Mr Handel erbjöd "Twelve Grand Concertos" till subskription. Det kostade två guineas, av vilka en skulle erläggas vid beställningen, och en vid leveransen. Hundra personer nappade, och i april 1740 var projektet avslutat.

Nymodigheter är nog bra, men de är inte ett mått på kvalitet. Idag kommer vi gärna ihåg Händels konserter, men hans samtida kolleger har vi glömt. Hos Händel hittar vi en häpnadsväckande variationsrikedom i klangfärg och tempi, och tematiken är förvånansvärt mångsidig, trots att han ofta använder samma motiv i både soli och tutti. Totalt innehåller hans opus 6 62 satser, och ytterst få av dem är kända från andra sammanhang. Händel är annars känd för att flitigt ha lånat av sig själv.

I den femte konserten verkar det som om Händel i inledningstakterna vill uppmana till ordning innan det hela börjar, och det följande Allegrot utvecklas efter samma mönster som en fransk uvertyr med sina växlingar mellan långsamt och snabbt. Blandningen av franskt och

italienskt ger denna konsert sina speciella kvaliteter. Det är varm och öppenhjärtig musik, och Händel har faktiskt lånat en del tongångar från sin egen Ode for St. Cecilia's Day, som var under arbete samtidigt.

Antonio Vivaldi 1678-1741	Fagottkonsert e-moll RV 484 Allegro poco Andante Allegro	11'
-------------------------------------	--	------------

Av Vivaldis ca 500 konserter är inte mindre än 39 skrivna för fagott, det instrument, han näst violinen skrev flest konserter för. Han var en av de allra första som skrev fagottkonserter överhuvudtaget och han anses ännu vara oöverträffad. Förmodligen beror detta på att det på Ospedale della Pietà fanns en flicka som var ovanligt skicklig fagottist. Faktum är att konserten i e-moll bjuder på sådana svårigheter att man ännu idag har mycket svårt att övervinna dem. Tonsättaren har nämligen inte dragit sig för att låta fagottisten utföra sådana konststycken som till och med en violin skulle ha svårigheter med. Konserten har tre satser: snabb-långsam-snabb, ett mönster som Vivaldi lade grunden till och som fortfarande ofta följs.

När det gäller att hitta rätt bland Vivaldis alla konserter rättar vi oss ofta efter ett R-nummer, uppkallat efter den danske forskaren Peter Ryom, som katalogiserat Vivaldis verk efter genrer.

Georg Philipp Telemann 1681-1767	Hamburger Ebb' und Fluth, Svit C-dur (TWV 55:C3) Uvertyr – Sarabande: Die schlafende Thetis – Bourrée: Die erwachende Thetis – Loure: Der verliebte Neptunus – Gavotte: Spielende Najaden – Harlequinade: Det schertzende Tritonus – Der stürmende Aeolus – Menuet: Der angenehme Zephir – Gigue: Ebb' und Fluth – Canarie: Die lustigen Bots Leute	20'
--	---	------------

Georg Philipp Telemann (1681-1767) var barockens store vägröjare. Hans oförtröttliga experimenterande, hans mångsidighet och hans flit banade inte minst vägen för Bach och Händel. Dessa båda giganter är ju inte direkt kända för lathet, men Telemann komponerade ändå mer än dessa båda tillsammans: 800 orkestersviter, 500 konsert, 90 trionsater, 500 kyrkokantater, 44 passioner, 40 operor ... Och som om inte detta räckte, så graverade han också själv plåtarna när hans verk skulle tryckas, och han utformade reklamen när noterna var klara att säljas. Och musik var inte hans enda specialitet: han var utbildad i såväl medicin som astronomi och juridik. Vid sidan om lärde han sig tala de flesta europeiska språk – och att han behärskade orkesterns samtliga instrument behöver man väl knappast tillägga.

Telemann grundade 1704 det Collegium Musicum i Leipzig som Bach något tiotal år senare skulle överta. De båda kände varandra personligen och Telemann var gudfar till bachsonen Carl Philipp Emanuel (och nog fick väl pojken det ena förnamnet från gudfadern!). När Telemann erbjöds tjänsten som musikdirektör vid Thomaskyrkan i Leipzig tackade han nej – varför erbjudandet gick till nästa namn på listan: Johann Sebastian Bach. Telemann valde istället det mycket mer lockande alternativet att bli musikdirektör och ansvarig för musiklivet i Hamburg.

Den 6 april 1723 firade man 100-årsdagen av grundandet av stadens Admiralitets-Kollegium. Havet var en så viktig del av stadslivet att Kollegiet blev en viktig institution med

många uppgifter. Firandet refererades i den lokala pressen där man kunde läsa att alla män med inflytande var närvarande både från kollegiet och från staden, samt 37 sjökaptener. Och efter en festlig konsert avlossade några skepp sina kanoner medan andra hissade sitt grannaste flaggspel.

Konserten bestod dels av en sjungen Serenad och dels av en instrumental svit av danser, ”ovanligt välpassande för ändamålet”. I tio variationsrika satser målades olika sidor av havet upp, karaktäriserade av gestalter ur antik grekisk och romersk mytologi. Här skildras Akilles mor Thetis, en av havets gudinnor, först sovande i en vänlig sarabande, sedan vaken i en livfull Bourée. Neptunus, herre över hav och oceaner är förälskad och därför drömmande. Najaderna, Vattennymforna, dyker upp i en lättfotad Gavott. Triton, Neptunus son, har en mer undanskymd roll och porträtteras i en nonchalant Harlequinade. Vindarnas herre, Aeolus, får av Telemann en magnifikt bullersam musik form av en storm. Men västanvindens gud, Zephyros, återställer balansen.

De två sista satserna återkallar oss till verklighetens Hamburg med sin betydelsefulla ebb och flod som tvättar staden och rensar kloakerna. Sista ordet går till sjömännen som avnjuter kvällsunderhållning på kajens tavernor genom att dans en taktfast Canarie.

Stig Jacobsson